

ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی از دید شوراها و دهیارها در منطقه کوهستانی و پایکوهی زاگرس (مطالعه موردی روستاهای شهرستانهای مریوان و سروآباد)^۱

سعدی محمدی^۲، مصطفی طالشی^۳، شاه‌بختی رستمی^۴

تاریخ وصول: ۱۳۹۳/۱۲/۱۴، تاریخ تایید: ۱۳۹۴/۲/۲۰

چکیده

طی چند دهه گذشته مناطق مختلف جغرافیایی به‌ویژه مناطق روستایی تحت‌تأثیر مشکلات متنوع محیطی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فضایی در وضعیتی نامساعد قرار گرفته‌اند. شناسایی این عوامل و برنامه‌ریزی در جهت رفع آن با رویکرد مناسب و مطلوب در ممانعت از ناپایداری روستاها تأثیر به‌سزایی داشته و می‌تواند پایداری روستاها را تضمین نماید این تحقیق با هدف تحلیل ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه شوراها و دهیارها در منطقه کوهستانی و پایکوهی زاگرس مطالعه موردی روستاهای شهرستانهای مریوان و سروآباد انجام گرفته، مطالب این پژوهش عمدتاً به روش کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته، ابزار مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات پرسشنامه بوده، در این تحقیق از نرم‌افزارهای ARC GIS و SPSS استفاده شده است در نرم‌افزار SPSS با استفاده از آزمون‌های آماری T تک‌نمونه‌ای، فریدمن، ضریب همبستگی، تحلیل واریانس یک‌طرفه و رگرسیون چندمتغیره، وضعیت ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی روستاهای مریوان و سروآباد مورد سنجش قرار گرفته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که از دیدگاه شوراها و دهیاران، منطقه مورد مطالعه از بعد اقتصادی و محیطی - اکولوژیکی بسیار ناپایدار بوده و این دو بُعد بیشترین تأثیر را در میزان مهاجرت‌های روستایی و ناپایداری روستاها داشته است و عوامل فرهنگی - اجتماعی و نهادی - سیاسی تأثیر چندانی در ناپایداری روستاها نداشته‌اند. به عقیده مسئولین، با تغییر مثبت در عوامل اقتصادی و کنترل عوامل محیطی - اکولوژیکی منطقه می‌توان روند ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی را کاهش داد.

کلیدواژگان: توسعه پایدار روستایی، ناپایداری، پایداری، روستاهای شهرستانهای مریوان و سروآباد.

۱. این مقاله از پایان‌نامه دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه پیام‌نور با عنوان تحلیل ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی در منطقه کوهستانی و پایکوهی زاگرس (مطالعه موردی روستاهای شهرستانهای مریوان و سروآباد) استخراج شده است.
۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.
۳. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.
۴. استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

مقدمه و طرح مساله

وضعیت روستایی کشور از دیدگاه توسعه پایدار نشان می‌دهد که جامعه روستایی ما تحت تأثیر روندها و سیاست‌های دهه‌های اخیر دچار تحولات گسترده‌ای شده است و شواهد به گونه‌ای است که نشان از حرکت روستاها به سمت ناپایداری محیطی و انسانی وجود دارد (پور طاهری و دیگران، ۱۳۸۹: ۲). در حال حاضر روستاها با شرایط و عوامل نامساعد طبیعی، انسانی و ساختار اقتصادی - اجتماعی غیرقابل تحمل گردیده‌اند و در نهایت مجبور به مهاجرت و رها کردن سکونتگاه و زمین‌های آبا و اجدادی خود شده‌اند، در نتیجه این وضعیت مناطقی از کشور، غیرمسکون و خالی از جمعیت شده و بسیاری از یادمان‌های انسانی، اجتماعی و حتی طبیعی در مسیر نابودی قرار گرفته، امکانات طبیعی و سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در محیط روستایی رها شده و بلااستفاده شده‌اند، در نتیجه این کاهش جمعیت روستایی و افزایش روستاهای خالی از سکنه در ابعاد مختلف برای کشور ایجاد مشکل می‌نماید که از لحاظ اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، یادمان‌های فرهنگی و غیره قابل توجه می‌باشد، زیرا هر واحه‌ای که در این سرزمین متروک می‌گردد نشانی از یک تمدن (ولو اندک) این ملت را از میان برمی‌دارد و به همراه خود مشکلات عدیده اجتماعی، اقتصادی به ارمغان می‌آورد. از میان رفتن گونه‌های گیاهی، جانوری و ذخایر توارثی (ژن‌ها) از دیگر پیامدهای آن است (مهدوی، ۱۳۷۹: ۸۱). علاوه بر این بسیاری از بحران‌های اقتصادی - اجتماعی کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، ریشه در جوامع روستایی داشته (حاشیه‌نشینی، ناکاری، بیکاری و غیره). طبق نگرش ساختاری، نارسایی در روستاها می‌تواند به نارسایی در شهر منجر شود، اصولاً جدا ساختن مسائل و مشکلات شهر از روستا در فرایند توسعه صحیح نیست و سرچشمه بسیاری از پیچیده‌گی‌ها در مقابل هم قرار دادن آنهاست.

تخلیه روستاها موجب عدم توازن بین شهر و روستا شده است، زیرا در شهرها (به دلیل عدم وجود صنعت) شغل و جایگاهی برای مهاجرین وجود ندارد از طرفی در آبادی‌های تخلیه شده، سرمایه سنگینی از خدمات رفاهی به همراه امکانات تولیدی، آب، زمین، مسکن و تاسیسات بر جای مانده که رقم بسیاری از ثروت جامعه را تشکیل می‌دهد در سایر آبادیها که به‌طور کامل تخلیه نشده‌اند و روند رشد جمعیت منفی است، حداقل آستانه برای ارائه امکانات

از حد معمول پایین آمده، در نتیجه بسیاری از مدارس برچیده می‌شود ارائه امکانات خدماتی، بهداشتی و تفریحی مقدور نشده، بنابراین، این جریان در نهایت به متروک شدن روستاها منجر خواهد شد. متروک شدن روستاها و در نتیجه مهاجرت که عمدتاً مقصد آن شهرها می‌باشد، پیامدهای منفی را در ابعاد ملی، استانی و ناحیه‌ای ایجاد خواهد کرد، بنابراین لازم است به عنوان یک ضرورت غیرقابل انکار، به ناپایداری و مهاجرت‌های روستایی به‌عنوان یک پدیده مهم و اثرگذار توجه اساسی شود، چرا که در غیر اینصورت، آثار و تبعات آن در مقیاس‌های ملی تا ناحیه‌ای غیرقابل کنترل خواهد بود.

کردستان که از استان‌های غربی ایران است بر روی کمربند زاگرس مرتفع واقع شده است. بیش از ۸۲ درصد مساحت آن کوهستانی و کوهپایه‌ای است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶: ۶). همین ویژگی ارتفاعی و ناهمواری استان کردستان را از لحاظ منظر طبیعی، متمایز از دیگر استانهای کشور ساخته است و در کنار عوامل انسانی، محدودیت‌هایی را برای سکونتگاههای انسانی به وجود آورده است.

بررسی منابع آماری ۱۸ ساله در روستاهای محدوده مورد مطالعه بیانگر این است که جمعیت ۱۲۱۶۶۶ نفری سال ۱۳۷۵ در سال ۱۳۹۳ به ۸۲۱۱۴ نفر کاهش پیدا کرده است، کاهش جمعیت حدود ۴۰ هزار نفری در یک دوره ۱۸ ساله رقم بالایی بوده و روند نگران‌کننده‌ای را در کاهش جمعیت روستایی منطقه نشان می‌دهد. تعداد روستاها در این دوره از ۲۴۰ به ۲۲۵ روستا رسیده به‌عبارتی دیگر، در این مدت ۱۵ روستا در اثر عوامل مختلف کاملاً تخلیه شده و جمعیت حدود ۱۷ روستا هم به زیر ۱۵ نفر رسیده است. با این اوصاف، تحقیق حاضر سعی دارد روند کاهش جمعیت و ناپایداری محدوده مورد مطالعه را از دیدگاه مسئولین مورد بررسی قرار دهد، لذا این تحقیق در پی پاسخگویی به دو سوال ذیل می‌باشد:

۱. در بین عوامل (محیطی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، نهادی - سیاسی و فضایی -

کالبدی) کدامیک نقش بیشتری در ناپایداری روستاهای منطقه دارد؟

۲. آیا با رویکرد توسعه پایدار می‌توان روند ناپایداری روستاهای منطقه را کاهش داد؟

مروری بر سابقه و پیشینه تحقیق

با بررسی اسناد و متون مرتبط در زمینه پایداری مشخص شد که در محدوده مورد مطالعه، پژوهش و تحقیقی در این باره تاکنون در سطح محلی انجام نگرفته است، ولی مطالعاتی در ارتباط با موضوع مورد مطالعه در بُعد کلان و کشوری وجود دارد که به صورت پراکنده در برخی مقالات موجود می‌باشد که در اینجا به طور اختصار به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

- آنتونیو بوگیا و دیگران (۲۰۱۴) در مقاله ارزیابی پتانسیل توسعه پایدار روستایی به این نتیجه رسیده‌اند که رویکرد مبتنی بر مجموعه‌ای توسعه پایدار پتانسیل بالا برای مدیریت و برنامه‌ریزی و همچنین برای حمایت از تصمیم‌گیرندگان را دارد. این الگو قادر به اعطای رتبه‌بندی و همچنین تبیین عوامل اصلی محرک توسعه پایدار در مناطق روستایی است (Antonio & etal, 2014).
- فان و شانگ (۲۰۱۳)، در مقاله‌ای با عنوان مطالعات برنامه‌ریزی توسعه پایدار محیط زیست روستایی نتیجه گرفته‌اند هماهنگی زیست محیطی در پیوند با سطوح بالاتر تأثیر به سزایی در توسعه پایدار روستایی خواهد داشت. برای تقویت توسعه پایدار محیط زیست، پیشنهاد ایجاد ارتباط شهر و روستا، توسعه منطقه‌ای، ساخت جامعه هماهنگ با محیط زیست و منابع صرفه‌جویی را پیشنهاد کرده‌اند (Fan & Shang, 2013).
- ژونگرون ژون (۲۰۱۲)، در مقاله‌ای با عنوان مدل (چهار در یک) توسعه پایدار در مناطق روستایی شمالی چین: به این نتیجه رسیده که این مدل زیست محیطی به طور مؤثر باعث تأمین کمبود انرژی، ترویج توسعه اقتصادی و کاهش زوال زیست محیطی در مناطق روستایی می‌شود در پایان برای کارایی بهتر این مدل، برخی اقدامات متقابل نظیر ارائه سیستم کامل خدمات فنی، تقویت آموزش‌های کشاورزی، بهبود مهارت‌های تولید محصولات کشاورزی، ایجاد یک جریان پایدار برای بازاریابی محصولات کشاورزی و مدل مناسب مدیریت کشاورزی را برای این مدل پیشنهاد کرده‌اند (Zohongren, 2012).
- دیوید کاری (۲۰۰۶)، در مقاله‌ای که برای مناطق آمریکای لاتین انجام داده نتیجه مطالعه ایشان نشان داد. روند مهاجرت‌های آن منطقه از نوع مهاجرت‌های روستا به روستا بوده و

مهاجران روستا به شهر کمتر می‌باشد، زیرا روستاهای بزرگتر امکانات واقع در شهر را دارند (Carr,2006:10-25).

- مانفر زیلر (۲۰۰۶)، در مقاله‌ای با عنوان «چارچوب مفهومی توسعه روستایی با رویکرد توسعه»، معتقد است توسعه روستایی تنها زمانی مبتنی بر توسعه پایدار خواهد بود که بر اساس سه محور عمده پایداری محیطی برابری، رشد اقتصادی باشد (Zeller, 2006).
- سعیدی (۱۳۷۷)، در مقاله توسعه پایدار و ناپایداری توسعه روستایی نتیجه می‌گیرد که نباید توسعه روستایی را در افزایشهای کمی درآمد، تولید و یا برخورداری از واحدهای خدماتی خلاصه نمود، و اگر توسعه را فرآیندی پویا و مدام به‌شمار آوریم، نمی‌توانیم در مقطعی «اقدامات توسعه» را آغاز و در مقطع زمانی دیگر، آن را خاتمه یافته اعلام کنیم. و نتیجه دیگر اینکه نباید اشتغال زایی و فقرزدایی را تنها راه برون رفت از معضل توسعه و یا ناپایداری توسعه در عرصه‌های روستایی به‌شمار آوریم (سعیدی، ۱۳۷۷).
- عنابستانی (۲۰۱۱)، در تحقیقی با عنوان نقش فاکتورهای طبیعی در پایداری سکونتگاههای روستایی مطالعه شهرستان سبزوار نتیجه گرفته است که بین عوامل زیست محیطی مانند موقعیت، آب و اراضی کشاورزی با تغییرات جمعیت به‌عنوان یک شاخص از ثبات جمعیت روستایی ارتباط معنی داری وجود داشته است (Anabstani, 2011).
- بهرامی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای محیطی و تأثیر آن بر ناپایداری سکونتگاههای روستایی (مطالعه موردی شهرستان سنجند) نتیجه گرفته که نظام استقرار در محیط روستایی استان با الزامات توسعه و تحولات امروز سازگار نیست، عوامل طبیعی (اقلیم، ارتفاع، و شیب زیاد) با وجود محدودیت‌ها، مشکلات مکانی - فضایی و معیشتی و فقدان ایده منطقی در برنامه‌ریزی روستایی، مشکلات حاشیه شهر سنجند را دو برابر کرده است (بهرامی، ۱۳۹۰).
- حاجی‌نژاد و دیگران (۱۳۸۹)، در مقاله سنجش پایداری سکونتگاههای روستایی با استفاده از سیستم منطق فازی (مطالعه موردی شهرستان شیروان) به این نتیجه رسیده‌اند، روستاهای محدوده مورد مطالعه از لحاظ پایداری زیست محیطی و اجتماعی تفاوت چشمگیری با هم دارند در صورتی که از لحاظ اقتصادی بسیار همگن‌ترند که دلایل آن را

باید در توانایی‌های اقتصادی، تنگناهای محیطی، ویژگیهای فرهنگی و موقعیت فضایی سکونتگاهها جستجو کرد (حاجی‌نژاد و دیگران، ۱۳۸۹).

- حسن‌زاده و ایزدی جیران (۱۳۸۸)، در مقاله‌ای با عنوان بررسی جایگاه توسعه پایدار در جامعه روستایی ایران نتیجه گرفته‌اند، رویکرد مبتنی بر توسعه پایدار در برنامه‌های رفاه اجتماعی و توسعه روستایی در ایران وجود ندارد و این امر هم ناشی از خلاء چارچوب نظری توسعه و فقدان رویکرد کارآمد در زمینه مشارکت مردم در برنامه‌ریزی‌ها است (حسن‌زاده و ایزدی جیران، ۱۳۸۸).

روش تحقیق

تحقیق حاضر، از نظر نوع تحقیق، کاربردی، از لحاظ جمع‌آوری داده‌ها ترکیبی از روش اسنادی و پیمایشی می‌باشد، تکنیک‌های جمع‌آوری اطلاعات به طریق مشاهده، پرسشنامه بوده، این تحقیق مقطعی بوده و دوره زمانی ۱۳۷۵-۱۳۹۳ را شامل می‌شود که نتایج آن در برنامه‌ریزی تا ۱۰ سال آینده نتیجه‌بخش خواهد بود، تحلیل اطلاعات به دو صورت کمی و کیفی انجام گرفته است این تحقیق به صورت سیستمی بوده چرا که به‌منظور بررسی وضعیت پایداری تا جایی که مقدور بوده جز به جزء موارد بررسی شده است.

برای ارزیابی میزان پایداری در منطقه مورد مطالعه اقدام به تدوین پرسشنامه برای شوراها و دهیارها شده، ضریب روایی پرسشنامه‌ها توسط اساتید راهنما و چند نفر از صاحب‌نظران برنامه‌ریزی روستایی و متخصصین آمار مورد تایید قرار گرفته و ضریب پایایی با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ در SPSS محاسبه شده است که در جدول شماره (۱) ذکر شده است.

جدول ۱: میزان ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه

نوع پرسشنامه	شاخص	محیطی - اکولوژیکی	اجتماعی - فرهنگی	اقتصادی	نهادی - سیاسی	فضایی - کالبدی	کل
مسئولین	ضریب آلفای کرونباخ	۰/۷۲	۰/۸۵	۰/۸۴	۰/۷۲	۰/۹۳	۰/۸۳

همانطور که در جدول مشاهده می‌شود، میزان پایایی پرسشنامه بالای ۷۰٪ بوده که نشان از میزان پایایی قابل قبول پرسشنامه‌ها و همبستگی درونی سوالات برای سنجش متغیرهاست. جامعه آماری تحقیق عبارتند از: سکونتگاههای روستایی که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ در محدوده اداری - سیاسی شهرستانهای مریوان و سروآباد قرار داشته‌اند. در این دو شهرستان تعداد ۲۴۰ سکونتگاه (مسکونی و خالی از سکنه) وجود دارد که در ابتدا به وسیله روش نمونه‌گیری کوکران به تعیین حجم نمونه از تعداد کل خانوارها پرداخته شد (حافظ‌نیا، محمدرضا، ۱۳۸۲: ۱۴۰). از کل این سکونتگاهها بر اساس فرمول کوکران ۱۳۴ روستا به‌عنوان نمونه انتخاب شدند ولی با توجه به زیاد بودن تعداد نمونه‌های انتخاب شده از فرمول تصحیح شده کوکران استفاده شد که به تعداد ۸۵ روستا تقلیل یافت، که در این میان سهم روستاهای شهرستان مریوان ۵۴ روستا و سهم نمونه‌های شهرستان سروآباد برابر با ۳۱ روستا می‌باشد.

$$\text{فرمول کوکران } n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times 0/73 \times 0/27}{(0/0025)}}{1 + \frac{1}{240} \left(\frac{(1/96)^2 \times 0/73 \times 0/27 - 1}{0/0025} \right)} = \frac{302/87}{2/26} = 134$$

$$\text{فرمول تصحیح شده کوکران } n = \frac{n'}{1 + \frac{n'}{N}} \rightarrow n \approx \frac{134}{1/58} \approx 85$$

نمونه‌گیری ابتدا با روش منظم سیستماتیک و طبقه‌ای انجام شده تا تعداد نمونه‌های موردنیاز در بین کل جامعه آماری مورد مطالعه توزیع شود و بتوان با قابلیت اطمینان بالا نتیجه را به کل جامعه آماری تعمیم داد. در ادامه برای انتخاب سرپرستان خانوارهای روستایی از روش تصادفی ساده استفاده شده است و برای ارزیابی و سنجش، از آزمونهای آماری T تک نمونه‌ای فریدمن، تحلیل واریانس، ضریب همبستگی و رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

در این پژوهش، با توجه به اینکه در بیان مساله هم مطرح شد، عوامل و محدودیت‌های طبیعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و فضایی - کالبدی در ناپایداری سکونتگاهها ناحیه مورد مطالعه نقش اساسی داشته‌اند، لذا برای بررسی ابعاد ناپایداری/پایداری سکونتگاههای روستایی منطقه از ابعاد و متغیرهای جدول (۲) استفاده شده است.

جدول ۲: ابعاد و متغیرهای پژوهش

متغیرها	ابعاد
منابع آب، استقرار سکونتگاهی (دستی، دامنه‌ای، کوهستانی)، شیب زمین، حاصلخیزی خاک، خسارات ناشی از نزدیکی به مخاطرات طبیعی (زلزله‌خیزی، رانش زمین، سرما، خشکسالی، سیل‌خیزی)، ظرفیت مراتع، کیفیت جنگل و مرتع، دفن زباله، استفاده از کود شیمیایی، استفاده از سوخت فسیلی، تغییر کاربری زمین، آتش‌سوزی، آیش زمین، گرد و غبار	محیطی - اکولوژیک
نرخ مهاجرفرستی، میزان باسوادی، همیاری میان مردم، امنیت، اعتماد به یکدیگر، بار تکفل، سرانه خدمات اجتماعی شامل (بهداشت و آموزش)، ظرفیت گردشگری فرهنگی	اجتماعی - فرهنگی
حمل و نقل، سرمایه‌گذاری اقتصادی، توسعه بازارهای محلی و منطقه‌ای، داشتن وسایل زندگی دسترسی به مراکز خدماتی مجاور، داشتن معادن، میزان تولید (کشاورزی، دامداری و صنایع دستی)، رضایت شغلی، بیکاری، اراضی آبی، درآمد سرانه، اراضی باغی، اراضی دیمی	اقتصادی
میزان مشارکت مردم (انتخابات، راهپیماییها، فعالیتهای عمرانی و..)، مشارکت زنان، اعتبارات عمرانی، رضایت مردم از نهادها، تمرکززدایی در تصمیم‌گیری دولت، میزان رضایت از عملکرد دولت، میزان توجه در چارچوب نهادی و قانونگذاری (برنامه‌های ملی و استانی)، تعداد نهادهای دولتی و غیردولتی	نهادی
امکان دسترسی به راه ارتباطی، برخورداری از تاسیسات مختلف خدماتی، فاصله از سکونتگاههای پیرامونی اعم از شهری و روستایی، فاصله تا نزدیکترین سکونتگاه مرکزی، امکان و دامنه دسترسی به مصالح ساختمانی بومی و غیر بومی، امکان ساخت و ساز مسکن و تاسیسات مرتبط با آن، جایگاه عملکردی مشخص در تعاملات فضایی، ارتباط روستاها با یکدیگر، وضعیت مسکن	کالبدی - فضایی

ماخذ: سعیدی و حسینی حاصل، ۱۳۸۸: ۲۷۸ و (سعیدی، ۱۳۸۸) با تغییر و اضافه

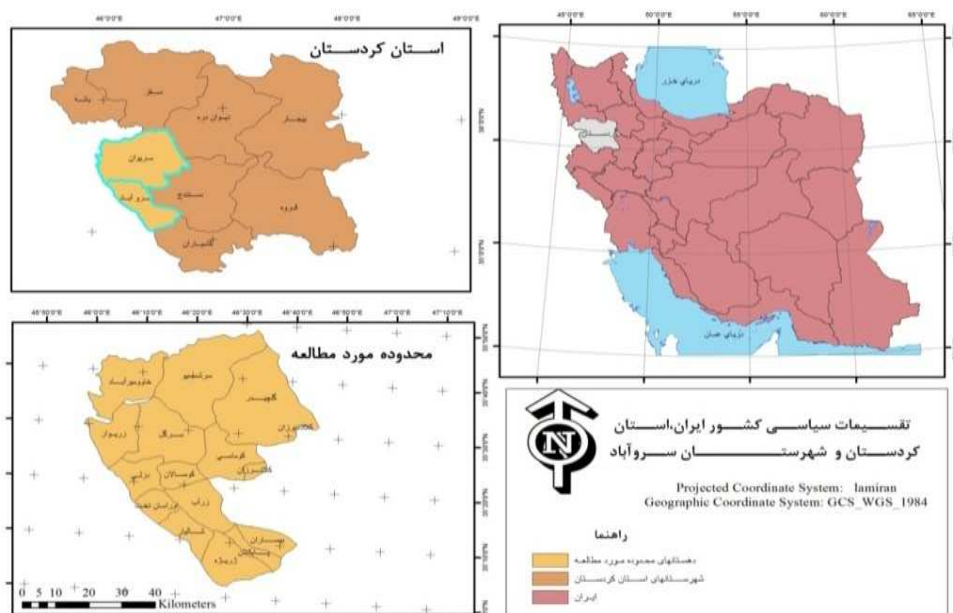
معرفی منطقه مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در مختصات جغرافیایی ۶۶ ۰۵ درجه تا ۶۶ ۴۴ درجه طول شرقی و ۳۵ ۰۲ درجه تا ۳۵ ۴۶ درجه عرض شمالی واقع شده است (فرهنگ آبادی‌های استان کردستان، ۱۳۹۰:۲۹۶). شهرستان مریوان با مساحت ۲۲۵۹,۵ کیلومترمربع، با تعداد ۱۵۲ روستا و شهرستان سروآباد با مساحت ۱۱۶۸,۴ کیلومترمربع و ۷۷ روستا در استان کردستان در غرب ایران در زون زاگرس رورانده و چین خورده واقع گردیده‌اند که در مجموع این دو شهرستان با هم ۱۲ درصد از مساحت کل استان را به خود اختصاص داده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). محدوده مورد مطالعه، از شمال به شهرستان سقز، از شمال غرب به کشور عراق، از غرب و جنوب به استان کرمانشاه، از جنوب شرق به شهرستان کامیاران و از شرق به شهرستان سنندج محدود می‌گردد. این محدوده دارای ۴ بخش و ۱۴ دهستان است (شکل ۱).

بر اساس تقسیم‌بندی نواحی روستایی کشور از دکتر عباس سعیدی^۱، پهنه‌بندی مناطق روستایی کشور به‌طور کلی از ۶ منطقه اصلی تشکیل شده، منطقه مورد مطالعه در منطقه شماره ۵ یعنی منطقه کوهستانی و پایکوهی زاگرس واقع شده است.

شهرستان مریوان دارای سه بخش مرکزی، سرشیو و خاومیرآباد است. و شهرستان سروآباد دارای دو بخش به نام‌های مرکزی و اورامان و ۸ دهستان می‌باشد (فرهنگ آبادیهای استان کردستان، ۱۳۹۰:۲۹۷). شهرستان سروآباد تا سال ۱۳۸۱ یکی از بخش‌های شهرستان مریوان بوده و بعد از سال ۱۳۸۱ از مریوان انتزاع و در قالب یک شهرستان جای گرفته است.

۱. مراجعه شود به سعیدی (۱۳۸۸) سطح‌بندی روستاهای کشور، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.

شکل ۱: نقشه سیاسی محدوده مورد مطالعه

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق

همانطور که جدول (۳) نشان می‌دهد، ۶۱ درصد از پاسخگویان دارای سمت شورا اسلامی بوده‌اند و ۳۹ درصد به‌عنوان دهیار مشغول به فعالیت بوده‌اند. از نظر سنی بیشترین فراوانی با ۲۶ نفر و ۳۱ درصد در سن ۴۰-۳۰ سالگی قرار داشته‌اند. از نظر جنسی ۹۶ درصد پاسخگویان را مرد و ۳/۵ درصد را زنان تشکیل می‌دهد و این به علت ساختار فرهنگی مناطق روستایی منطقه مورد مطالعه می‌باشد که امکان شرکت زنان در مسئولیت شورا یا دهیار وجود ندارد، به طوری که در هیچ‌کدام از روستاهای نمونه زنان در نقش شورا فعالیت ندارند، فقط ۳ نفر در نقش دهیار فعالیت داشته‌اند و از نظر سطح تحصیلات اکثر مسئولین (شورا و دهیار) دارای مدرک تحصیلی راهنمایی بوده‌اند و کمترین فراوانی هم مربوط به سطح تحصیلی فوق لیسانس و بالاتر می‌باشد. این جدول نشان از پایین بودن سطح سواد در بین مسئولین (شورا و دهیار) می‌باشد.

جدول ۳: مشخصات و ویژگی‌های پاسخگویان

ردیف	متغیر	مولفه	تعداد	درصد
۱	نوع مسئولیت	شورا	۵۲	۶۱
		دهیار	۳۳	۳۹
۲	گروه سنی	۲۰-۳۰	۱۴	۱۶/۴۷
		۳۱-۴۰	۲۶	۳۰/۵۸
		۴۱-۵۰	۲۱	۲۴/۷۰
		۵۱-۶۰	۱۶	۱۸/۸۲
۳	جنس	۸۲	۹۶/۴۷	۸۲
		۳	۳/۵۲	۳
۴	سطح تحصیلات	ابتدایی	۱۶	۱۸/۸۲
		راهنمایی	۲۶	۳۰/۵۸
		دیپلم	۲۳	۲۷/۰۵
		فوق دیپلم	۶	۷/۰۵
		لیسانس	۱۲	۱۴/۱۱
		فوق لیسانس و بالاتر	۲	۲/۳۵

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های استنباطی تحقیق

تحلیل ناپایداری بر اساس سوال اول تحقیق

آزمون T تک‌نمونه‌ای: در این آزمون عدد ۳ به‌عنوان مطلوبیت عددی مورد آزمون یا میانه نظری در نظر گرفته شده است. هر گاه حد بالا و پایین مثبت باشند میانگین از مقدار مشاهده شده بزرگتر خواهد بود و هر گاه هر دو منفی باشند میانگین محاسبه شده از میانه نظری یا مطلوبیت عددی مورد آزمون کمتر بوده و نشان از مطلوب نبودن شرایط دارد. بررسی ابعاد توسعه پایدار روستایی پرسشنامه‌ها با استفاده از آزمون T تک‌نمونه‌ای بیانگر پایین بودن مقدار بدست آمده از

عدد مطلوبیت ۳ می‌باشد، به طوری که از دیدگاه مسئولین ارزش پایداری برابر با ۲/۶۰ بدست آمد که در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار می‌باشد، بنابراین با سطح اطمینان ۹۵٪ می‌توان پذیرفت که سکونتگاه‌های روستایی منطقه مورد مطالعه در وضعیت ناپایدار قرار دارند. تحلیل در سطح ابعاد نشان می‌دهد که از پنج بُعد آن، دو بُعد اجتماعی - فرهنگی و نهادی - سیاسی پایدار بوده، زیرا بالاترین و پایین‌ترین حد میانگین مثبت بوده و پایدار می‌باشد، ابعاد اجتماعی - فرهنگی از دیدگاه مسئولین با ۳/۵۸ پایدارترین بُعد شناخته شده و بعد از آن ابعاد سیاسی در مرحله بعدی پایداری قرار دارد و عوامل محیطی - اکولوژیکی، اقتصادی و تا حدی فضایی - کالبدی به عنوان ابعاد ناپایدار در نظر گرفته شده‌اند. در مجموع بر اساس آزمون t چه در سطح کلی و چه در سطح ابعاد (به غیر از بعد اجتماعی و سیاسی) از دیدگاه مسئولین وضعیت پایداری روستاهای منطقه مورد مطالعه مناسب نبوده و در وضعیت ناپایدار قرار دارند.

جدول ۴: نتایج آزمون t ابعاد مختلف پایداری بر اساس تفاوت از عدد مطلوبیت ۳

پرسشنامه مسئولین							
ابعاد	تعداد	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	sig	تفاوت از حد مطلوب	
						پایین‌ترین	بالاترین
محیط اکولوژیکی	۸۵	۲/۸۷	-۲/۴۱	۸۴	۰/۰۰۸	-۱/۳۹	-۲/۴۲
اجتماعی - فرهنگی	۸۵	۳/۵۸	۸/۷۶	۸۴	۰/۰۰۰	۰/۵۸۱	۰/۴۴۹
اقتصادی	۸۵	۲/۵۹	-۸/۲۰	۸۴	۰/۰۰۰	-۰/۴۰۲	-۰/۳۰۴
نهادی - سیاسی	۸۵	۳/۰۱	۲/۳۱	۸۴	۰/۰۴۲	۰/۰۱۷	۰/۰۹۳
فضایی - کالبدی	۸۵	۲/۹۰	-۶/۷۵	۸۴	۰/۰۰۰	-۰/۴۹۸	-۰/۳۵۱

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون فریدمن

برای اینکه بدانیم هر یک از عوامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، نهادی - سیاسی و فضایی - کالبدی دارای اولویت یکسانی در ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی هستند یا نه، از آزمون فریدمن استفاده شده است. همچنین اکثر پژوهشگران از این آزمون برای رتبه‌بندی و اولویت‌بندی متغیر، ابعاد و فاکتورهای خود استفاده کرده‌اند که در این پژوهش نیز محققین در نظر دارند هر یک از عوامل را از طریق این آزمون اولویت‌بندی کنند.

همانگونه که در جدول (۵) نیز نشان داده شده، بر اساس آزمون رتبه‌ای فریدمن، بین میانگین‌های ابعاد کالبدی - محیطی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی در سطح آلفای ۰,۰۵، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای به بعد اجتماعی - فرهنگی و سپس بعد نهادی - سیاسی و کمترین میانگین رتبه‌ای نیز به بعد اقتصادی و سپس بعد محیطی - اکولوژیکی اختصاص یافته است. این امر بیانگر نامطلوب بودن وضعیت پایداری منطقه در ابعاد محیطی و اقتصادی است.

جدول ۵: نتایج آزمون فریدمن ابعاد مختلف پایداری در منطقه مورد مطالعه بر اساس تفاوت از همدیگر

ابعاد پایداری	تعداد	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای فریدمن	درجه آزادی	سطح معناداری
محیطی - اکولوژیک	۸۵	۲/۸۷	۲/۸۳	۴	۰/۰۰۳
اجتماعی - نهادی	۸۵	۳/۵۸	۳/۴۸		
اقتصادی	۸۵	۲/۵۹	۲/۱۵		
نهادی - سیاسی	۸۵	۳/۰۱	۳/۷۴		
فضایی - کالبدی	۸۵	۲/۹۰	۳/۰۴		

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون ضریب همبستگی

همانگونه که در جدول (۷) مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین کلیه عوامل وجود دارد. بیشترین ضریب همبستگی بین عوامل محیطی و عوامل اقتصادی (با ضریب ۰/۳۵۶) بوده و بعد از آن بین عوامل اقتصادی و عوامل کالبدی فضایی با (۰/۲۸۱) بوده است، و کمترین میزان همبستگی بین عوامل اجتماعی با کالبدی با مقدار ۰/۰۴۹ مشاهده شده، همچنین ضریب همبستگی عوامل محیطی و اقتصادی با سایر عوامل زیاد بوده و عوامل سیاسی هم ضریب همبستگی مثبتی با سایر عوامل دارد و مقدار sig نشان از رابطه دو به دو عوامل را دارد.

جدول ۶: آماره توصیفی آزمون ضریب همبستگی

ابعاد	میانگین	انحراف از میانگین	تعداد
محیطی - اکولوژیک	۵۲,۴۵۹۵	۷,۰۳۲۵۸	۸۵
اجتماعی - فرهنگی	۶۴,۹۳۲۴	۶,۸۶۷۳۰	۸۵
اقتصادی	۴۷,۶۹۷۰	۸,۹۹۸۲۱	۸۵
نهادی - سیاسی	۳۳,۹۳۸۵	۵,۷۹۰۲۹	۸۵
کالبدی - فضایی	۲۷,۲۲۷۳	۱۰,۴۸۷۵۸	۸۵

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۷: همبستگی اسپیرمن ابعاد مختلف پایداری

ابعاد	شاخص	محیطی - اکولوژیک	اجتماعی - فرهنگی	اقتصادی	نهادی - سیاسی	فضایی - کالبدی
محیطی - اکولوژیک	ضریب همبستگی	۱	/۰۴۹	/۳۵۶	/۳۰۵	/۱۰۲
	سطح معناداری		/۶۸۹	/۰۴۷	/۰۱۹	/۴۰۲
اجتماعی - فرهنگی	ضریب همبستگی	/۰۴۹	۱	/۱۰۹	/۲۱۴	/۱۷۸
	سطح معناداری	/۶۸۹		/۵۶۱	/۰۹۵	/۱۴۰
اقتصادی	ضریب همبستگی	/۳۵۶	/۱۰۹	۱	/۰۶۱	/۲۸۱
	سطح معناداری	/۰۴۷	/۵۶۱		/۷۵۴	/۱۲۶
نهادی - سیاسی	ضریب همبستگی	/۳۰۵	/۲۱۴	/۱۰۶۱	۱	/۰۶۰
	سطح معناداری	/۰۱۹	/۰۹۵	/۷۵۴		/۶۴۸
کالبدی - فضایی	ضریب همبستگی	/۱۰۲	/۱۷۸	/۲۸۱	/۰۶۰	۱
	سطح معناداری	/۴۰۲	/۱۴۰	/۱۲۸	/۶۴۸	

منبع: یافته‌های پژوهش

به‌طورکلی بر اساس این آزمون مشخص شد که همواره بین عوامل محیطی، اقتصادی و کالبدی ضریب همبستگی مثبت وجود دارد، و موید این مدعاست که محیط طبیعی با پتانسیل بالا می‌تواند منجر به بالارفتن وضعیت اقتصادی مردم و همچنین افزایش امکانات و خدمات در روستاها شود.

آزمون تحلیل واریانس یک طرفه

برای تبیین اینکه آیا بین عوامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، نهادی - سیاسی و فضایی - کالبدی در ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی تفاوت معنی‌داری وجود دارد یا نه، از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است، که نتایج آن را می‌توان در جداول پایین مشاهده کرد. در جدول پایین شاخص‌های توصیفی عوامل مؤثر بر ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه مسئولان مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به نتایج جدول شماره (۹) و سطح معنی‌داری به دست آمده (۰/۰۰۰) می‌توان گفت که مقدار F برای عوامل مؤثر بر ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی معنی‌دار به دست آمده است. به عبارت دیگر این مقدار نشان می‌دهد که حداقل بین دو عامل تفاوت معنی‌داری وجود دارد، که برای بررسی این مدعا از مقایسات زوجی (Tukey) استفاده شده است که در جدول (۱۰) به آن اشاره می‌کنیم. همانگونه که جدول نشان می‌دهد، مقادیر ۰/۰۰۰ سطوح معنی‌داری نشان‌دهنده تفاوت معنی‌دار بین این عامل‌ها است بنابراین با توجه به سطوح معنی‌داری بالا می‌توان گفت بین عوامل مختلف مؤثر بر ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۸: شاخص‌های توصیفی عوامل مؤثر بر ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی

عواملها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین
محیطی	۸۵	۲/۸۷	۳۳۰۹۴	۰۳۷۰۰
اجتماعی - فرهنگی	۸۵	۳/۵۸	۱۰۵,۱۷۷۰۰	۱۱,۷۵۹۱۵
اقتصادی	۸۵	۲/۵۹	۳۵۲۳۶	۰۳۹۳۹
نهادی - سیاسی	۸۵	۳/۰۱	۳۲۷۵۹	۰۳۶۶۳
فضایی - کالبدی	۸۵	۲/۹۰	۱,۰۴۲۳۸	۱۱۶۵۴
جمع کل	۴۲۵	۲,۹۹	۶۵,۳۱۵۲۹	۳,۲۶۵۷۶

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۹: تحلیل واریانس عوامل مؤثر بر ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی

شاخص	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی داری
بین گروهی	828141.926	4	207035.48 2	93.566	.000
درون گروهی	874026.749	395	2212.726		
جمع کل	1702168.675	399			

منبع: یافته‌های پژوهش

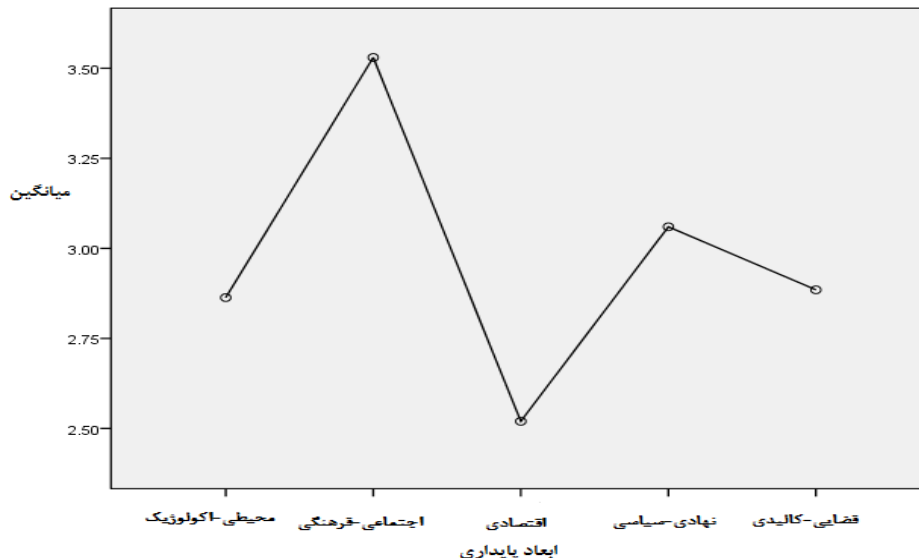
جدول ۱۰: مقایسات زوجی عوامل مؤثر بر ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی (Tukey)

نوع آزمون	ابعاد	متغیر	اختلاف میانگین	Std. Error	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵٪	
						پایین ترین	بالا ترین
آزمون توکی	محیطی - اکولوژیکی	اجتماعی	-.66667*	.05312	.000	-.8659	-.4674
		اقتصادی	.34333*	.05312	.004	.1441	.5426
		نهادی	-.19667	.05312	.053	-.3959	.0026
		کالبدی	-.02167	.05312	.093	-.2209	.1776
	اجتماعی - فرهنگی	محیطی	.66667*	.05312	.000	.4674	.8659
		اقتصادی	1.01000*	.05819	.000	.7917	1.2283
		نهادی	.47000*	.05819	.001	.2517	.6883
		کالبدی	.64500*	.05819	.000	.4267	.8633
	اقتصادی	محیطی	-.34333*	.05312	.004	-.5426	-.1441
		اجتماعی	-1.01000*	.05819	.000	-1.2283	-.7917
		نهادی	-.54000*	.05819	.001	-.7583	-.3217
		کالبدی	-.36500*	.05819	.004	-.5833	-.1467
نهادی - سیاسی	محیطی	.19667	.05312	.053	-.0026	.3959	
	اجتماعی	-.47000*	.05819	.001	-.6883	-.2517	
	اقتصادی	.54000*	.05819	.001	.3217	.7583	
	کالبدی	.17500	.05819	.116	-.0433	.3933	
فضایی - کالبدی	محیطی	.02167	.05312	.093	-.1776	.2209	
	اجتماعی	-.64500*	.05819	.000	-.8633	-.4267	
	اقتصادی	.36500*	.05819	.004	.1467	.5833	
	نهادی	-.17500	.05819	.116	-.3933	.0433	

منبع: یافته‌های پژوهش

برای نشان دادن میانگین‌های پایداری از نمودار خطی استفاده شده است. این نمودار نشان می‌دهد که میانگین پایداری اقتصادی و محیطی کم بوده و در حالی که میانگین پایداری اجتماعی و سیاسی در وضعیت بهتری قرار دارند.

شکل ۲: نمودار خطی میانگین ابعاد پایداری از دیدگاه مسئولین

آزمون رگرسیون چند متغیره

برای بررسی تأثیر هر کدام از ابعاد در میزان ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی از این آزمون استفاده شده است که نتایج آن در جدول (۱۱) ذکر شده است. همانگونه که در جدول آمده با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰۰۵ / مشخص می‌شود که هر یک از ابعاد (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی و فضایی) در ناپایداری روستاهای منطقه تأثیرگذار بوده به گونه‌ای که به ازای هر واحد تغییر در انحراف معیار رگرسیون استاندارد شده در انحراف معیار ناپایداری تأثیرگذار خواهد بود. در این میان بیشترین تأثیر مربوط به عوامل محیطی با مقدار ۰۳۸۳ / می‌باشد. یعنی به ازای هر واحد تغییر در رگرسیون استاندارد شده به مقدار ۰۵۳۲ / در ناپایداری روستاها تغییر ایجاد خواهد کرد. بعد از آن عوامل اقتصادی است، به طوری که به ازای هر واحد تغییر در رگرسیون این بعد می‌تواند به مقدار ۰۲۷۷ / تأثیر در ناپایداری داشته باشد و

کمترین تأثیر هم مربوط به عوامل فرهنگی با مقدار ۱۷۸/ می‌باشد. بر اساس این آزمون عوامل طبیعی، اقتصادی و کالبدی بیشترین تأثیر در ناپایداری را داشته‌اند.

جدول ۱۱: نتایج تحلیل واریانس عوامل تأثیرگذار بر ناپایداری سکونتگاههای روستایی

شاخص	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	درجه معناداری
رگرسیون	10213.341	5	2042.668		
باقیمانده	125.897	80	8.393		
کل	10339.238	85			

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۲: نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره در ارتباط با تأثیر عوامل در ناپایداری روستاها

سطح	T آماره	رگرسیون استاندارد شده Beta	ضریب استاندارد		شاخص و متغیرهای
			Std. Error	B	
.017	2.680		9.825	26.33 4	مقدار ثابت
.000	3.436	.448	.096	.331	محیطی-اکولوژیکی
.004	6.035	.178	.116	.698	اجتماعی- فرهنگی
.000	16.763	.532	.074	1.239	اقتصادی
.000	8.355	.300	.142	1.185	نهادی-سیاسی
.000	10.278	.403	.131	1.348	فضایی- کالبدی

متغیر وابسته: پایداری

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل پایداری در ارتباط با سوال دوم تحقیق

در ادامه برای پاسخگویی به سوال دوم تحقیق و اینکه مشخص شود که توجه به معیارهای توسعه پایدار از دیدگاه مسئولین تا چه حد در میزان پایداری روستاها تأثیر خواهد داشت از آزمونهای t تک نمونه‌ای فریدمن و رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

آزمون T تک‌نمونه‌ای

بررسی تأثیر ابعاد و شاخص‌های توسعه پایدار روستایی در پایداری روستاها با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای مسئولین بیانگر بالا بودن مقدار بدست آمده از عدد مطلوبیت ۳ می‌باشد، به طوری که از دیدگاه مسئولین، رعایت ابعاد توسعه پایدار در پایداری برابر با ۳/۹۱ بدست آمد که در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار می‌باشد. بنابراین با سطح اطمینان ۹۵/۰ می‌توان پذیرفت که از دیدگاه مسئولین، رعایت شاخص‌های توسعه پایدار نقش به‌سزایی در پایداری روستاها خواهد داشت. تحلیل در سطح ابعاد نشان داد که، توجه به رعایت شاخص‌های اقتصادی با میانگین ۴/۰۹، ابعاد محیطی با ۳/۶۱ و، ابعاد کالبدی با میانگین ۳/۹۳ به ترتیب، بایستی در اولویت برنامه‌ریزی قرار گیرد. یعنی از دیدگاه مسئولین، با برطرف کردن چالش‌ها و مشکلات این سه بُعد و رعایت شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی و سیاسی می‌توان پایداری روستاها را تضمین کرد. لذا در برنامه‌ریزی توسعه پایدار منطقه، توجه ویژه همراه با تغییر و دگرگونی مثبت در بُعد محیطی، اقتصادی و کالبدی می‌توان به روند پایداری روستاهای کمک کرد.

جدول ۱۳: نتایج آزمون t ابعاد مختلف پایداری بر اساس تفاوت از عدد مطلوبیت ۳

پرسشنامه مسئولین								
ابعاد	تعداد	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	sig	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان ۹۵٪	
							پایین‌ترین	بالا‌ترین
محیطی- اکولوژیکی	۸۵	۳/۹۶	۲۳/۴۱	۸۴	۰/۰۰۰	۰/۹۶۲	۰/۸۳۱	۱/۰۰۹
اجتماعی- فرهنگی	۸۵	۳/۶۸	۲/۱۷	۸۴	۰/۰۹۷	۰/۶۸۰	۰/۱۷۱	۱/۱۸
اقتصادی	۸۵	۴/۰۹	۱۳/۸۴	۸۴	۰/۰۰۰	۱/۰۰۹	۰/۸۸۷	۱/۲۹
نهادی- سیاسی	۸۵	۳/۹۲	۳/۲۴	۸۴	۰/۰۹۰	۰/۹۲۵	-۲/۶۹	۴/۵۴
فضایی- کالبدی	۸۵	۳/۹۳	۱۴/۷۲	۸۴	۰/۰۰۰	۰/۹۳۵	۰/۷۷۱	۱/۰۰۹

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون فریدمن

همانگونه که در جدول (۱۴) نیز نشان داده شده، بر اساس آزمون رتبه‌ای فریدمن برای رعایت شاخص‌های پایداری بین میانگین‌های ابعاد کالبدی - محیطی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی در سطح آلفای ۰,۰۴ تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای به بُعد اقتصادی و سپس بُعد محیطی - اکولوژیکی و در مرحله بعدی عوامل فیزیکی - کالبدی بوده است. این امر بیانگر این است که در سطح این ابعاد، روستاهای منطقه مورد مطالعه، ناپایدار بوده و مسئولین خواهان برنامه‌ریزی و توجه و دقت بیشتر در این زمینه بوده‌اند. در تحلیل این عوامل می‌توان گفت که بین عوامل محیطی و اقتصادی در منطقه همبستگی وجود دارد. به این معنا که ضعف محیطی - اکولوژیکی منطقه منجر به ضعف اقتصادی، کمبود درآمد و تشدید فقر در منطقه شده است.

جدول ۱۴: نتایج آزمون فریدمن تعیین رعایت شاخص‌های توسعه پایدار

سطح معناداری	درجه آزادی	میانگین رتبه‌ای فریدمن	میانگین عددی	تعداد	ابعاد پایداری
۰/۰۴	۴	۳/۳۳	۳/۹۶	۸۵	محیطی - اکولوژیک
		۱/۶۷	۳/۶۸	۸۵	اجتماعی - نهادی
		۴/۳۳	۴/۰۹	۸۵	اقتصادی
		۲/۵۸	۳/۹۲	۸۵	نهادی - سیاسی
		۳/۰۸	۳/۹۳	۸۵	فضایی - کالبدی

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون رگرسیون چند متغیره

در ادامه برای بررسی تأثیر رعایت عوامل پنجگانه (محیطی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی) در میزان پایداری روستاها از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

همانگونه که جدول شماره (۱۵) مشاهده می‌شود با توجه به مقدار آماره F می‌توان پی برد که مقدار واریانس محاسبه شده در سطح ۰/۰۵ / معنی‌دار بوده، بنابراین مدل پیش‌بینی‌کننده مطلوبی برای تغییرات میزان پایداری روستاها است و رابطه خطی میان متغیرهای مستقل و وابسته وجود دارد. مشخص است که تأثیر رعایت هر کدام از ابعاد توسعه روستایی در پایداری روستاها در سطح آلفای ۰/۰۵ / معنادار بوده، به عبارتی دیگر رعایت تمامی ابعاد برای تحقق توسعه پایدار روستایی از دیدگاه مسئولین الزامی بوده و نشان می‌دهد که باید در برنامه‌ریزی، رویکردی را برگزید که توجه به تمامی ابعاد توسعه پایدار را شامل شود.

همچنانکه در جدول شماره (۱۶) مشاهده می‌شود با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۰ / عوامل محیطی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی می‌تواند میزان پایداری را تبیین کند. به عبارتی دیگر هر یک از عوامل می‌تواند میزان پایداری روستاها را تحت تأثیر قرار دهد و پیش‌بینی کند. رگرسیون استاندارد شده هر یک از عوامل می‌تواند میزان پایداری را تحت تأثیر قرار دهد در این آزمون تغییر در هر واحد انحراف معیار رگرسیون استاندارد شده عوامل محیطی می‌تواند به مقدار ۲۹۲ / انحراف معیار پایداری را تحت تأثیر قرار دهد و در آن تغییر مثبت ایجاد کند و تغییر در هر واحد رگرسیون استاندارد شده عوامل اقتصادی به میزان ۲۹۹ / تغییر مثبت در پایداری ایجاد کند و کمترین تغییر هم مربوط به عوامل فرهنگی می‌باشد. لذا از دیدگاه مسئولین به ترتیب توجه به عوامل اقتصادی، محیطی، کالبدی، نهادی و فرهنگی باید مدنظر قرار گیرد.

جدول ۱۵: نتایج تحلیل واریانس عوامل تأثیرگذار در پایداری روستاها

شاخص	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	درجه معناداری
رگرسیون	13926.750	5	2785.350	.374۲۶2	.000 ^a

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۶: نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره در ارتباط با تأثیر عوامل در پایداری روستاها

سطح معناداری	آماره آزمون	رگرسیون	ضریب استاندارد		شاخص و متغیرهای مستقل
		استاندارد شده	Std. Error	B	
		Beta			
.005	2.931		.769	2.255	مقدار ثابت
.000	16.768	.292	.061	1.017	محیطی - اکولوژیکی
.000	6.312	.088	.121	.764	اجتماعی - فرهنگی
.000	18.018	.299	.055	.990	اقتصادی
.000	5.089	.113	.163	.829	نهادی - سیاسی
.000	17.686	.283	.057	1.016	فضایی - کالبدی
متغیر وابسته: پایداری					

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

در این پژوهش برای شناسایی تنگناهای عوامل پنج‌گانه (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی) از نظرات شوراها و دهیاری‌ها که به خوبی با مسائل و مشکلات روستاییان آشنایی دارند استفاده شد و میزان پایداری یا ناپایداری از دیدگاه آنها مورد سنجش قرار گرفت. برای سنجش وضعیت پایداری در این پژوهش از آزمونهای آماری (t تک‌نمونه‌ای، فریدمن، ضریب همبستگی، تحلیل واریانس، رگرسیون چند متغیره) استفاده شد و نتایج ذیل بدست آمد. نتایج حاصل از آزمون آماری T تک‌نمونه‌ای در پرسشنامه نشان داد که میانگین عددی بدست آمده برابر با ۲/۶۰ بدست آمد که نشان‌دهنده سطح پایین پایداری روستاها می‌باشد، بالاترین سطح پایداری مربوط به ابعاد اجتماعی - فرهنگی و کمترین مربوط به ابعاد اقتصادی و محیطی می‌باشد. بنابراین بر اساس آزمون t چه در سطح کلی و چه در سطح ابعاد (به غیر از بعد اجتماعی و سیاسی) وضعیت پایداری روستاهای منطقه مورد مطالعه مناسب نبوده و در وضعیت ناپایدار قرار دارند.

نتایج آزمون فریدمن نشان داد که بین میانگین این ابعاد در سطح آلفای ۰/۰۵ تفاوت معناداری وجود داشت در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای مربوط به ابعاد اجتماعی - فرهنگی و نهادی - سیاسی و کمترین میانگین رتبه‌ای هم مربوط به ابعاد اقتصادی و محیطی - اکولوژیکی بود.

نتایج حاصل از آزمون ضریب همبستگی نشان داد که بین کلیه عوامل محیطی، اجتماعی، اقتصادی، فضایی و کالبدی ضریب همبستگی مثبت وجود دارد. بیشترین میزان همبستگی از دیدگاه مسئولین، مربوط به عوامل محیطی و اقتصادی با ضریب (۳۵۴/۳) بدست آمد. به عبارت دیگر ضعف عوامل محیطی در منطقه منجر به ضعف اقتصادی شده و این موضوع در منطقه و به‌ویژه در شهرستان سروآباد نتایج خود را به صورت مهاجرت‌های روستایی نشان داده است. همچنین نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان داد که بین عوامل پنجگانه در ناپایداری تفاوت وجود دارد. بررسی آزمون توکی نشان داد که بین عوامل مختلف در ناپایداری سکونتگاههای روستایی تفاوت معناداری وجود دارد.

و در نهایت، نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره نشان داد که تغییر در انحراف معیار رگرسیون استاندارد شده عوامل می‌تواند به مقدار زیادی در ناپایداری روستاها تغییر ایجاد کند، به طوری که بیشترین تأثیر در این میزان مربوط به عوامل محیطی و کمترین مربوط به عوامل اجتماعی بوده است، به عبارتی دیگر، تأثیر عوامل محیطی و اقتصادی در میزان ناپایداری زیاد بوده و عوامل فرهنگی و سیاسی تأثیر کمتری در ناپایداری داشته است. بنابراین واضح است که از دیدگاه مردم و مسئولین، عوامل فرهنگی به‌شدت عوامل محیطی و اقتصادی تأثیر زیادی در ناپایداری نداشته است.

در ادامه برای اینکه مشخص شود رعایت شاخص‌های توسعه پایداری تا چه حد در پایداری روستاها تأثیر دارد، از آزمون‌های t تک‌نمونه، فریدمن و رگرسیون چند متغیره استفاده شد. نتایج T تک‌نمونه‌ای نشان داد که توجه به معیارهای توسعه پایدار نقش مثبتی در پایداری روستاها خواهد داشت. به‌نظر مسئولین، به ترتیب توجه به عوامل اقتصادی، محیطی، کالبدی، نهادی و اجتماعی در پایداری روستاها تأثیرگذار خواهد بود، یعنی از دیدگاه مسئولین، عوامل اقتصادی و عوامل طبیعی بایستی در اولویت برنامه‌ریزی قرار گیرند. هر چند که توجه به تمام ابعاد در برنامه‌ریزی الزامی بوده اما از دیدگاه آنها رفع مشکلات و چالش‌های دو بُعد اقتصادی و محیطی تأثیر به‌سزایی در پایداری روستاها خواهد داشت.

نتایج آزمون فریدمن هم نشان داد که از نظر مسئولین، رعایت شاخص‌های پایداری در پایداری روستاها دارای اولویت یکسان نمی‌باشد. از دیدگاه مسئولین هم بیشترین میانگین رتبه‌ای مربوط به عوامل اقتصادی با میزان $4/33$ و عوامل محیطی - اکولوژیکی با میزان $3/32$ بدست آمد و کمترین هم مربوط به عوامل فرهنگی با میزان $1/67$ بدست آمده که بیانگر این است که مسئولین ضمن اینکه اعتقاد به توجه اساسی به تمامی ابعاد توسعه پایدار بوده اما از نظر آنها توجه به دو بُعد اقتصادی و محیطی تأثیر بیشتری در پایداری روستاها خواهد داشت. همچنین نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره نشان داد که از دیدگاه مسئولین توجه به رعایت شاخص‌های پایداری در سطح هر کدام از عوامل پنجگانه (محیطی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی) می‌تواند تأثیر مثبتی در میزان پایداری روستاها ایجاد نماید. از دیدگاه آنها توجه به عوامل اقتصادی و محیطی تأثیر بیشتر و بهتری در پایداری روستاهای منطقه خواهد داشت و تغییر در ابعاد فرهنگی تأثیر چندانی در پایداری نخواهد داشت. در اینجا کاملاً مشخص است ابعاد محیطی و اقتصادی که در ناپایداری روستاهای منطقه تأثیر بیشتری داشته‌اند. به عقیده مسئولین توجه به این دو بُعد بیشترین تأثیر را در پایداری روستاها خواهد داشت.

در مجموع، بر اساس نظر مسئولین مشخص شد که در برنامه‌ریزی روستایی بایستی به همه ابعاد و بخش‌ها و تمامی عناصر روستاها توجه کرد، زیرا مشکل روستاییان تک‌بُعدی نبوده بلکه، در سطح اکثر ابعاد توسعه پایدار، مشکل دارند. اما به نظر مسئولین، میزان ناپایداری روستاها در محدوده مورد مطالعه در دو بُعد محیطی و اقتصادی بیشتر بوده و به عقیده آنها توجه به این دو بُعد بایستی بیشتر از سایر ابعاد باشد. به نظر آنها توجه به ایجاد اشتغال، افزایش درآمد بالارفتن کیفیت زندگی مردم، در کنار رفع کمبود آب، مقابله با بلایای طبیعی، کنترل محیط، توسعه آبخیزداری و مدیریت محیط تأثیر به‌سزایی در پایداری روستاها خواهد داشت.

ارائه چارچوب پیشنهادی برای پایدار کردن مناطق روستایی

آنچه به درستی شایان توجه است این واقعیت است که امروزه محیط‌های روستایی بیش از هر زمان دیگری به‌عنوان عرصه‌های ناپایدار جلوه‌گر شده‌اند. در مقابل، توسعه راستین و پایدار جوامع انسانی، اعم از روستایی یا شهری، با ابعاد مختلف محیطی، بوم‌شناختی، مادی،

اجتماعی، اقتصادی، حقوقی، فرهنگی، سیاسی و روان‌شناختی خود مستلزم توجهی فراگیر و همه جانبه است (سعیدی و حسینی حاصل، ۱۳۸۸: ۳۱۰).

واضح است که بی‌توجهی و بی‌مهری به سکونتگاه‌های روستایی و تصور بهبود وضعیت روستاها تنها با توسل به اجرای چند پروژه، آن‌هم در برخی روستاها نتوانسته و قطعاً نخواهد توانست چاره‌جوی توسعه‌نیافتگی روستاها باشد (سعیدی، ۱۳۸۹: ۱۵۱). از این‌رو، بایستی رویکرد اتخاذ کرد که بتوان تمام اجزاء روستاها را همراه با هم و در ارتباط با هم دید و همچنین ارتباط روستاها با روستاها و روستاها با شهرها را در سطح ملی و ناحیه دید. اهمیت این مساله زمانی اهمیت می‌یابد که بدانیم ریشه بسیاری از مشکلاتی که هم اکنون در شهرها در جریان است ریشه در مسائل و نابسامانی مناطق روستایی دارد. بنابراین مشکلات و نابسامانی روستاها بایستی با رویکردی چندجانبه مورد بررسی قرار گیرد که در این میان رویکرد توسعه پایدار روستایی تنها رویکردی است که تمامی این جنبه‌ها را با هم مورد توجه قرار می‌دهد، چرا که تمام جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، فضای، نهادی و غیره را دربر می‌گیرد و با این رویکرد توسعه روستایی تحقق می‌یابد.

از طرفی دیگر، از آنجا که هر فضای روستایی از دو بخش ساختار و کارکرد تشکیل شده مشخص است که هر ساختار کارکرد خاص خود را دارد و باید از هر ساختاری عملکرد مختص به آن ساختار را انتظار داشت. نمی‌توان از یک ساختار بیمارگونه و ناپایدار انتظار پایداری و عملکرد مطلوب را داشت. در کشور ما متأسفانه چون ساختار روستاها در اثر عوامل مختلف درونی و بیرونی تحت‌تأثیر قرار گرفته و ناپایدار شده است، نباید انتظار داشت روستانشین در روستا باقی بماند و مهاجرت نکند، اگر ما بخواهیم روستایی پایدار داشته باشیم تا از خیل عظیم مهاجرتهای روستایی بکاهیم، ناچاریم که ساختار روستاها را در ابعاد مختلف تغییر دهیم. سعی کنیم که نقاط ضعف و تهدیدات بیرونی را برطرف و نقاط قوت و فرصتهای بیرونی را تقویت کنیم. همچنانکه که در این تحقیق ذکر شد، محدوده مورد مطالعه از بُعد اکولوژیکی - محیطی و اقتصادی ناپایدار بوده و لازم است ساختار روستاها را در این دو بُعد با برنامه‌ریزی دستکاری و درمان کنیم تا پایداری سیستم تضمین شود و از آنجا که این دو بُعد با همدیگر ارتباط داشته و همبستگی مثبتی دارند، به‌طوری‌که عوامل محیطی - اکولوژیکی به شدت وضعیت اقتصادی مردم منطقه را تحت‌تأثیر قرار داده، در هر نقطه روستایی که پتانسیل محیطی بالا بوده

وضعیت اقتصادی مردم تقریباً در سطح قابل قبولی بوده و در هر نقطه روستایی که پتانسیل محیطی ضعیف بوده ناپایداری اقتصادی کاملاً مشهود بوده، بنابراین می‌توان با برنامه‌ریزی برای وضعیت محیطی - اکولوژیکی منطقه از طریق مدیریت محیطی، وضعیت اقتصادی مردم را بهبود بخشید. با بهتر شدن وضعیت اقتصادی میل به ماندگاری جمعیت در نواحی روستایی بیشتر شده، با افزایش درآمد، میزان اعتماد به نفس مردم بالا رفته، با افزایش اعتماد به نفس، میزان مشارکت مردم در برنامه‌ها، طرح‌ها و میزان تقاضا برای ارائه خدمات بیشتر خواهد شد. به این ترتیب، فرایند پایداری محیطی و اقتصادی، منجر به پایداری اجتماعی - فرهنگی، نهادی - سیاسی و فضایی - کالبدی روستاها خواهد شد.

Archive of SID

کتابشناسی

۱. بدری، سیدعلی و مهدی طاهرخانی (۱۳۸۷)، مقدمه‌ای بر توسعه پایدار روستایی، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاری‌های کشور، تهران:
۲. بهرامی، رحمت‌ا... (۱۳۹۰)، محدودیت و تنگناهای محیطی و تأثیر آن بر ناپایداری سکونتگاههای روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سنندج)، پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره سوم صص ۱۶۷-۱۴۵:
۳. پورطاهری، مهدی؛ حمدا... سجاسی قیداری و طاهره صادقلو (۱۳۸۹)، سنجش و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی تاپسیس فازی (مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدا بنده)، پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره اول، صص ۱-۳۰:
۴. حاجی‌نژاد علی؛ علی عسکری؛ محمود محمودی و محمد شیرازیان (۱۳۸۹)، سنجش پایداری سکونتگاههای روستایی با استفاده از سیستمهای منطق فازی، مطالعه موردی؛ بخش قوشخانه شهرستان شیروان، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره پانزدهم، پاییز و زمستان صص: ۲۴۶-۲۲۵:
۵. حافظنیا، محمدرضا (۱۳۸۲)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران:
۶. حسن‌زاده داود و اصغر ایزدی جیران (۱۳۸۸)، بررسی جایگاه توسعه پایدار در اجتماعات روستایی ایران، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۱۷(۳۶) صص ۵۵-۲۷:
۷. رادکلیم (۱۳۷۳)، توسعه پایدار، ترجمه حسین‌نیر، تهران، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، معاونت طرح:
۸. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ حمدا... سجاسی قیداری و طاهره صادقلو (۱۳۹۲)، تحلیل محتوایی جایگاه توسعه پایدار روستایی در برنامه‌های بعد از انقلاب اسلامی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۳، صص ۲۸-۱۹:
۹. سعیدی عباس و حسینی حاصل، صدیقه (۱۳۸۸)، شالوده مکان‌یابی و استقرار روستاهای جدید، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران:
۱۰. سعیدی، عباس (۱۳۸۸)، سطح‌بندی روستاهای کشور، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران:
۱۱. سعیدی، عباس (۱۳۷۷)، توسعه پایدار و ناپایداری توسعه روستایی، مجله مسکن و انقلاب، شماره ۲:
۱۲. سعیدی، عباس (۱۳۸۹)، ده مقاله در شناخت سکونتگاههای روستایی، انتشارات مهر مینو، تهران:
۱۳. صلاحی‌اصفهان‌نی، گیتی (۱۳۸۵)، نقش آب و آبیاری در توسعه پایدار روستایی، فصلنامه پیک نور، دانشگاه پیام‌نور، سال پنجم، شماره دوم، صص ۸۹-۷۴:

۱۴. قدیری، معصوم، مجتبی و دیگران (۱۳۸۹)، پایداری اقتصادی و رابطه آن با ویژگی‌های مکانی - فضایی؛ مطالعه موردی: روستاهای دهستان کوهین شهرستان کبودرآهنگ، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۲ صص ۱-۲۹؛
۱۵. مرصوصی، نفیسه؛ بهرامی، رحمت‌ا... (۱۳۹۰)، توسعه پایدار روستایی، انتشارات دانشگاه پیام‌نور، تهران؛
۱۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰، ۱۳۸۵، ۱۳۷۵)، فرهنگ آبادیهای استان کردستان، مرکز نشر آمار ایران، تهران؛
۱۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، سالنامه آماری استان کردستان؛
۱۸. مطیعی‌لنگرودی، سیدحسین (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی روستایی با تاکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد؛
۱۹. مهدوی، مسعود (۱۳۷۹)، بررسی علل و آثار اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی روستاهای متروک شده در حاشیه شمالی گرمسار، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۳۹، صص ۹۱-۷۹؛
۲۰. موسسه توسعه روستایی ایران (۱۳۸۳)، طرح چشم‌انداز و آینده ممکن توسعه روستایی؛ فصل ششم؛ گزینه‌های توسعه روستایی، بهار؛
۲۱. وزارت جهاد کشاورزی، دفتر برنامه‌ریزی توسعه روستایی (۱۳۸۶)، تدوین شاخص‌های توسعه پایدار روستایی در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی، مرحله اول، گزارش اول،
22. Antonio boggia, Lucia rocchi, luisa paolotti, Francesco musotti, Salvatore grco(2014), Assessing rural sustainable development potentialities ,journal of environmental management ,pp160-167 available at www.elsevier.com/locate;
23. Cai, P.Y., Huang, H.G., Yang, F.Z., Sun, W.and Chen, B.(2009), Investigation of public, s perception towards rural sustainable development based on two level expert system. Expert System with Applications. Vol.36, No.5:8910-8924;
24. Carr. D (2006), Rural Migration the Diving Force Behind Tropical Deforestation on the Settlement frontier, University of California, Development of Geography;
25. Eaton, Rebecca, and et. al,(2007), Footprints on the landscape: An environmental appraisal of urban and rural living in the developed world, Landscape and Urban Planning, 83;
26. Fan wei ,shang gaizhen(2013), Sustainable Development of the Rural Ecological Environment Planning Studies: A Case Study on Dongbaizhuangbeidui Village, advanced materials research vol 742,pp 432-436 available at www.scientific.net;
27. Gepsen, Edward.J(2001), sustainability and planning: Diverse concepts and close Association, journal of planning Literature.Vol15,NO 4,pp510-499;

28. Kitchen, L., Marsden, T.,(2009), Creating sustainable rural development stimulating the eco-economy: beyond the eco-economic paradox? *Social. Rural.* N 49, pp:273-294;
29. Kumar Singh, R.,(2009), An Overview of Sustainability Assessment Methodologies, *Ecological Indicators*, N 9, PP. 189 – 212;
30. Morgan, S.L., Marsden, T., Miele, M., Morley, A., (2010), Agricultural multi functionality and farmers' entrepreneurial skills: a study of Tuscan and Welsh farmers. *J. Rural. Stud.* 26, 116-129;
31. Szlanyinka, E.,(2009), The role of cultural values in rural development. In: de Noronha Vaz, T., Nijkamp, P., Rastoin, J. (Eds.), *Traditional Food Production and Rural Sustainable Development: a European Challenge.* Ashgate Publishing, Surrey;
32. Taylor,jerry(2002), sustainable development A dubious solution in search of a problem, *policy analysis*, No 449;
33. Wade zimerman, ADAM(2002), developing a set of sustainability Indices for the state of Oregon, Athesis for the master of community and regional planning degree in the Department of planning, public policy and management, University of Oregon;
34. Zeller, Manfred. (2006), *Rural development theory and policy.* Germany: University of Hohenheim;
35. Zhongren, zhou (2012), sustainable development of the four –in- model in rural areas of northern china: a village case study, *Advanced Materials Research Vols. 433-440 (2012)*, pp 4771-4775 Online available since 2012/Jan/03 at www.scientific.net.